

Irving Babbitt och nyhumanismen

Förord

I Sverige har etiken börjat ses med respekt igen. Efter 1968-revolten förlöjligade många de etiska frågorna och ansåg dem godtyckliga och hämmande. Nu inser man åter hur inhumant samhället blir när ingen "skärper sig" eller söker efterleva vissa regler för hänsyn, respekt och självkritik.

Det nya intresset får en del att söka återanknyta till en specifikt religiös etik, ofta givetvis den kristna. Andra försöker kanske mer praktiskt och religiöst obundet att uttrycka behovet av etisk vägledning. Vilket man än föredrar behöver dock det nya intresset byggas under genom systematisk reflektion kring tänkare som på allvar sökt tränga in i och belysa människans etiska villkor. Detta måste ske med viss distans till de politiska dagsfrågorna. Kanske är tiden mogen att föra fram den etisk-filosofiska lära som förknippas med Irving Babbitts namn?

Det frågar frilanskoreografen Hermine Henriette och Ph D Carl Johan Ljungberg i denna studie i serien Timbro vetenskap & kultur. Och ger ett uttömmande svar och lästips för den som önskar veta mer om Babbitt.

En amerikan med distans

– En samhällskritiker, som i sin historiekänsla visat sig modernare än många samtida. En lysande provokatör och stilist. En europeiskt sinnad amerikan. En estetiker, med viljestyrka som en general. En filosof som före den psykoanalytiska frigörelsen lanserade sin teori om skaparanda som en frukt av inre disciplin.

Omdömena om Irving Babbitt är många. De kan förbrylla och möjligen avskräcka, tills man anar det tidssammanhang där denna ovanliga gestalt verkade och lär känna människan bakom de ofta kontroversiella åsikterna.

Irving Babbitt (1865-1933) var professor i fransk och jämförande litteratur vid Harvard. Han var tillsammans med Paul Elmer More drivande i den rörelse för akademisk och humanistisk förnyelse som har kallats *the New Humanism*. Babbitt var född i en familj som hade invandrat till Amerika på 1600-talet. Hans person präglades av den knappa, rättframma stil som man förknippar med de amerikanska pionjärerna. Flera av Babbitts förfäder hade varit präster, men hans far hade tagit avstånd från religionen och svärmade i tidens anda mera för naturvetenskap och teknik. Irving Babbitt tillbringade sin uppväxt dels på östkusten (New York), dels i mellanvästern (Cincinnati, Ohio) där han en tid även provade på det fria livet som cowboy.

Irving Babbitt tillhör den generation amerikaner som föddes under inbördeskriget. Att därför para ihop honom med de besvikna idealister som därefter sätter spår i USA:s litteratur är vilseledande. Irving Babbitt är olik generationskamraterna på flera sätt, främst genom att han undviker det överdrivet personliga, patetiska eller originella. Han speglar heller ingen given generationsupplevelse utan skriver genomgående i en ganska tidlös, klassisk form. Däremot kan hans filosofi och insats givetvis också begripas utifrån tidens centrala tendenser och händelser.

Det sena 1800-talet betydde sålunda en stor omställning för det unga landet USA. Från att ha varit ett väsentligen jordbrukande land började det nu på allvar industrialiseras och städerna att växa. Nu skärptes kraven på rörlighet. Samtidigt utmanades den puritanska moralen, likaså gamla politik- och samhällsformer. Immigrationen gav Amerika mer distinkta invandrarkulturer. Delstaterna kunde inte längre präglade samhällslivet. Och den centrala makten i Washington stärktes. På ett märkligt sätt kom i USA de ekonomiska regelverken att liberaliseras, samtidigt som en politisk-byråkratisk koncentration kunde iakttas. Tron på den fria ekonomins kraft och individens förmåga väcktes på allvar. Att starta företag och skapa vinst blev en amerikansk livsstil.

Detta betydde även, att vad som hunnit uppstå av tradition, stabilitet och vanemässighet utmanades. Den traditionsmättade Södern som hade förlorat inbördeskriget miste varje roll som förebild. Det kristna, gammalpuritanska arvet fanns nog kvar ett tag in på 1900-talet, men var inte som förr tongivande eller samhällsbärande. Nordstaternas ekonomiska individualism, ofta med socialdarwinistiskt tycke av "allas kamp mot alla", vann terräng. I filosofin sökte man sig till praktiska läror som "pragmatismen". Och litteraturen och konsten började inriktas på att fånga det rörliga livet i städer och fabriker, inte det klassiskt jordbundna. Tidens konstnärer sliter samtidigt i modernismens anda slöjorna från allt vad vanor, fördomar, traditioner och idealitet heter.

Även det europeiska arv som betytt så mycket förnekades av många, medan det unikt amerikanska livssättet, nu tolkat som individualism och tabukrossande, lyftes fram. Saklighet och direktitet med drag av cynism vann insteg i USA:s kulturella och konstnärliga liv under den så kallade "gyllene tidsåldern" (Gilded Age) som brukar räknas från inbördeskriget fram till 1930-talets depression.

Angrepp på materialismen

När Irving Babbitt som ung litteraturvetare vid Harvard började ifrågasätta tidens livsstil och amerikanska ideal var han i och för sig inte ensam. Hätska angrepp på materialism och hämningslöshet kom från flera av tidens ledande författare som avslöjade de "giriga" nya kapitalisterna och industrikaptenerna. Men denna författarkritik hade en annan prägel. Den var sentimentalt inlevelsefull, och ofta politiskt aggressiv. Den pockade på social förändring och förlade skulden för orättvisor och nöd hos samhället och dess institutioner, eller hos de förmögna, socialt ledandes vinstbegär.

De kritiska författarna ville medverka till de yttre, sociala reformer som de ansåg skulle lösa tidens problem. Ett nyckelord blev "service", alltså tjänande, omsorg. Man efterlyste en förvandling av den kristna "kärleken till nästan" till världsligt medlidande och reformpolitisk ledstjärna.

Irving Babbitt tillhörde dem som reagerade djupt och principiellt mot denna tidsanda. Han ansåg den vara mänskligt och civilisatoriskt skadlig. Skälet var främst benägenheten att vädja till individers spontana instinkter och se människan som naturligt god, när hon i själva verket är moraliskt kluven, söker fördelar och gärna undviker sanningen. Babbitt anslöt sig här till hur en klassisk humanism ser på moralen. Men han uttolkade dessa krav skarpare och mer personligt.

Den individ som saknar kulturens och den vidare erfarenhetens inflytanden, menade han, mister samtidigt ett redskap för att genuint bearbeta sina personliga upplevelser. Sådana människor dras därmed till ensidiga eller rent destruktiva tidsströmningar. Men upphetsade krav på moral hjälper inte givet. De kan nämligen betyda, att man begär att en

sentimental, i grunden oförpliktande etik införs. En sådan etik undanskymmer lätt att individens egen egoism och splittring är det ondas rot. Det uppstår en sorts ytlig eller stereotyp moralsyn som främst innebär att avunden och habegäret vidgas till nya och bredare skikt i samhället.

Rättvisa eller "service"?

Babbitt reagerade mot den diffusa term "service" som användes för att utmärka vad som förväntas av en god människa. Det anses av många viktigare att tjäna andra än att inleda det tunga arbetet på sin egen förbättring. Därmed bäddar man för en godhet som blir urskillningslös och oförpliktande, då den uttrycks i abstrakta insatser för kollektiv som "mänskligheten" och inte mot konkreta individer och situationer. Babbitt beklagade att man därmed även utmönstrade det gamla rättvisebegreppet, enligt vilket det gäller att ge var och en efter förtjänst.

När "service" börjar prägla ett samhälles ledarskap, ges lycksökare god chans att söka ämbeten och förtroendeuppdrag. Sådana maktaspiranter släpps igenom utan att visa prov på verkliga, krävande karaktärsdrag som självbehärskning och uppriktighet. Politiken blir i dålig mening låg, känslös. "Service" tenderar genom sin socialt utåtriktade, aktivistiska prägel att locka de otåligen. "Service" tonar också ned olikheter, det vill säga skillnader i individers moral och begåvning. Den underminerar därmed grunden för samhällets belöningar och beskär på sikt dess mångfald.

Det inre livet

Vad är då Irving Babbitts centrala idé? Som redan antytts tror han inte att man enbart genom sociala reformer kan grundlägga ett fritt och lyckligt samhälle. Ytterst kan världen förbättras endast genom individens vilja att tygla sig och hålla ondskan stängd. Tror man inte att människan förmår *välja* mellan gott och ont, bör man genast lägga Babbitts böcker ifrån sig. Ty han är bestämd på den punkten. Det onda finns enligt honom inte så mycket i det yttre samhället, i miljön eller hos andra människor, som i vissa svärbemästrade drag hos individen själv.

Ingen vacker ideologi kan länge dölja behovet av att vakta på sin egen själviskhet och slapphet. "Refrain, pull back and select" ("avstå, dra dig tillbaka och välj"), var ett av Babbitts favoritord. Att handla på detta sätt har moraliskt egenvärde. Saknas däremot självbehärskning hos flertalet, kommer en civilisation att förfalla. Då börjar konsten, teatern, kyrkornas läror och hela idéklimatet att sprida bilden av människan som god. Moralisk aktivitet blir snart liktydig med att finna och straffa syndabockar.

Det finns ting, och människor

Babbitts etiska lära bygger på en viktig åtskillnad, som för den moderna människan inte längre är självklar. Han skiljer nämligen skarpt mellan det han kallar "tingens lag" och "människans lag". Han varnar likaså för att sammanblanda de båda. Att så skedde, hänger samman med att många i hans samtid hade avvisat religionens och den klassiska moralens syn på själ och samvete. De menade att människan även i sitt handlingsliv snarare drivs av olika impulser och sensationer, som kan återföras på naturliga reflexer och fysiologi. Vi borde alltså genomgående lyda "tingens lag". Termer som "själ" och "vilja" ansågs inte mera kunna hävda sig inför naturvetenskapens granskning.

Genom vetenskapernas framsteg uppkom tolkningsmönster där de naturliga, biologiska och fysiska faktorerna trädde i förgrunden. Människan underordnar sig inte någon "etisk" vilja. Hon är rovt för ett oupphörligt impulsflöde, och kan därmed i grunden inte stå det föränderliga emot. Rörlig, osammanhängande och utan kontinuitet i tiden berövas människan enligt detta synsätt sin innersta mänsklighet. Endast det kalkylerande förnuftet gör att hon i växlande mån kan hävda sitt egenintresse mot naturkrafterna och överleva.

Babbitt var, måste man tillägga, självfallet inte emot "tingen" som de exempelvis yttrar sig i mänsklig egendom och i de spegeregler som omgärdar denna. Att värda det som tillhör en är en naturlig och god impuls. Det som stöter honom är när "tingens lag" övermannar den mänskliga klokheten och sätter den ur spel, och när detta sker med den nya naturvetenskapen och med närliggande tänkesätt som stöd.

Mot naturalismen

Babbitt vände sig mot den "naturalism" eller "scientism" som i modern form begär den allvarligaste av synder – den mot anden. Babbitt påpekade de olyckliga, inhumana följderna av att vi uppslukas av de naturliga livsförloppen. Det är som om människan kände en falsk stolthet över att kunna se in i och behärska de naturliga skeendena, nu inte längre som medaktör utan som deras skapare. När vi i dag riktar överdrivet intresse mot våra kroppsfunktioner och tränar kroppen är det ett uttryck för en sådan naturalism. När TV skildrar olika djurarters liv och beteenden som vore det stora mänskliga dramer är det ett annat uttryck för samma benägenhet. Den mänskliga lagen innebär helt enkelt att hysa förmåga till koncentration på det som rör *människan* och en strävan att begränsa eller nedprioritera nyfikenheten på naturens förlopp.

Naturalismen är ingen isolerad sak. Den är en tidsströmning som kommer att framkalla felbedömningar av många centrala mänskliga frågor. Babbitt lade som antytts största vikt vid "the spirit", ("själen", eller "anden") liksom vid det han kallar "the ethical will" ("den etiska viljan", eller ibland "den högre viljan"). I den etiska viljan såg han en kompass för det mänskliga handlandet. Med denna vilja menade han närmast förmågan att överblicka och kvalificerat välja mellan de möjligheter som erbjuder sig.

Genom att kunna bedöma sin omvärld, samla och ordna erfarenheter, och inse följderna av olika livssätt blir människan en värderande varelse. Värderandet föregår alltid handlandet men dess kvalitet kan – som alla pinsamt väl vet – växla. I historien finner vi exempel på resultaten av sådana val, i form av ödesdigra misstag, men också i institutioner som författningar, lagar, politiska organ, i mänskliga samarbetsformer, liksom i konstnärliga och litterära verk etc. Vi söker i vår tur själva förnya synen på vad tidigare generationer har skapat.

En enhet som förändras

Dätidens naturvetenskapliga synsätt var inga isolerade frågor vid universiteten. De populariserades och vann inflytande inte minst genom att ges litterär form hos författare som Zola och Proust och deras amerikanska efterföljare. En *madame Bovary* fängslade läsarna genom sin oberäknelighet och utpräglade driftsstyrning. Massan, driven av starka känslor och suggestion, blev i sin tur hos Zola en ny, skräckinjagande aktör. Sällan ifrågasattes dock de idéer som präglade sådana konstverk.

Babbitt angrep starkt åsikten att det sinnligt rörliga (flux) hos människan skulle vara mer verkligt än det oföränderliga, etiska. Han betonade att man för att göra erfarenheten rättvisa måste söka fasthålla det som är konstant, både inom individen men också till exempel inom en nation, och likaså se det som förenar generationer. Själv visade han prov på god förmåga att teckna sådana konstanter hos författare och nationer.

För Babbitt är "det bestående" samtidigt inte något helt orörligt, bortom tiden och rummet. Det utgör snarare "a oneness that is always changing" ("en enhetlighet som alltid förändras"). Babbitt urskilde alltså ett kontinuerligt drag av enhet och överblick i tillvaron, ett drag som när människan lyder sin etiska vilja kan präglade hennes handlingsliv, styra upp och förbinda impulser som annars skulle sträva åt olika håll.

Babbitt är här i en avgörande mening *traditionsmedveten*. Han tror inte att man lätt kan göra moraliska uppfinningar. Misstag undviks, menar han, lättare av den som följer "god sed". Ofta (givetvis inte alltid) är anspråken på att ha skapat något nytt enbart tecken på fåfänga. Samtidigt som han värnade om kontinuitet, ställde han dock (enligt egna ord) sin lära på helt modern, radikal och experimentell grund. Ingen skulle tvingas tro på Babbitt, eller på någon annan, utifrån ren auktoritet. Varje idé och varje moralisk insikt måste tvärtom medge prövning, kunna möta personens egen erfarenhet och ges en bekräftelse som inte behövde vara rent vetenskapligt experimentell.

Modern var Babbitt genom att han mot de många exemplen på förfelad individualism i modern tid ville ställa en "sund individualism". Han ägnar också ganska liten uppmärksamhet åt att granska olika traditioner och dogmer, och utgår hellre från personligt, litterärt eller annat material, där olika etiska förhållningssätt återspeglas. Som professor i fransk litteratur öste han ur en litterär och biografisk guldgruva, och kvickt och slagkraftigt klargjorde Babbitt med exempel och citat från de franska 1800-talsklassikerna vilka följder han menar att splittrade, romantiska livsattityder får.

En bromsande vilja

Utmärkande för den moderna människan är bland annat att hon i första hand är benägen att lita till sitt eget förnuft. Detta ger visserligen en känsla av ansvar och oberoende. Men det gör också att hon riskerar att tona ned andra viktiga inslag i sin etiska person. Enbart genom att rationellt plocka sönder varje problem i dess beståndsdelar tror hon sig finna deras lösning.

Babbitt bryter mot denna tanke och betonar att riktigt handlande kräver såväl problemets sönderdelning som att anlägga en helhetssyn på dem. Detta förutsätter en viss sorts *vilja*. Livet utspelas alltid på två plan – de kausala, rationella förklaringarnas, och den etiska viljans som nära förknippas med *meningen*. Vad gör, frågar han, att en människa kan höja sig över och därmed utveckla sina förutsättningar? Det kräver, anser Babbitt, mer än t ex pengar eller annat stöd utifrån, främst en viss sorts bestämdhet, en förmåga att hålla fast en avsikt trots ett motstånd som främst kommer inifrån, från jagets känslor.

Och viljan är inte hos Babbitt en vilja med ett visst innehåll. Det är "a will to refrain", den rena viljan att hålla tillbaka. Det moraliska livet fordrar att en återhållande instans får spelrum hos en person. En del har missförstått Babbitt och trott att han därmed bara skulle förorda en negativ, bromsande etik. Det han vill säga är nog att det egentligt etiska inslaget i våra avgöranden faktiskt består i att "hålla tillbaka" lusten att handla, att leva ut, så att de impulser som fyller vårt medvetande kan granskas och samordnas. Det etiska innebär alltså inte att ge alla möjliga impulser fritt lopp, hur goda vi än tycker att de kan vara, utan att

avvakta. Genom "a will to refrain" iakttas den besinning, som tillåter en handling av högre kvalitet.

Men med en sådan "handlingspaus" ges också gott utrymme för det analytiska, förnuftsmässiga. Egentligen går han till kärnan av allt det som kallas intelligent handlande över huvud. Babbitt är ingalunda någon irrationalist, tvärtom. När människan överväger olika tänkbara vägar måste hon enligt hans mening självfallet också bruka sitt förnuft. De alternativ som hon ser sönderdelas därigenom och kan bättre granskas. De följer, som vi vet att sådana vägval tidigare har fått gås igenom och belyses. Förnuftet har dock sin gräns. Ytterst måste alltid den samordnande viljan aktiveras och avgöra hur personen i nuet bör handla.

I ett känt meningsutbyte frågade skalden T S Eliot (som varit Babbitts student) om professor Babbitt verkligen menade, att en civilisation uppstår så snart individerna är villiga att tygla sig med viljan på det sätt professorn tänkte sig. Blir samhället gott bara därför att alla visar självbehärskning? Eliot såg något nedsättande på Babbitts lära om kulturen som "a habit in the same direction" ("en vana i samma riktning"). Och Babbitt ansåg uppenbart just att kultur är detta.

Han förnekade inte, att människors liv utspelas i skilda omständigheter, med personligheter och yttre inslag som är djupt olika. Han såg dock den "etiska viljan" just i strävan att söka förhålla sig *på ett liknande sätt* varje sammanhang. Babbitt menade att just denna vilja ger individernas liv sammanhang och centrum. Vägleda av sin etiska vilja kan människor lättare samverka med likasinnade och i viss mån hålla nere sin jagiskhet. De spontana impulserna drar fortlöpande åt olika, med tiden växlande, håll. De är *centrifugala*. Den högre viljan däremot drar alla till ett gemensamt centrum. Den är *centripetal*. I en genuin civilisation har individerna "a habit in the same direction".

Det etiskt gemensamma

En annan av Eliots invändningar mot Babbitt var att denne tycktes isolera det moraliska livet från traditionella vanor och sedvänjor, liksom från religiösa dogmer och bruk. Vad blev det av dessa? Om ingen kan förbinda den etiska viljan med någon nedärvd religion eller etik, hur kan den då spela någon verklig roll, frågade Eliot som själv blivit bekännande anglikan. Är det inte för *konkreta* övertygelsers skull som vi är beredda att följa samvetet, eller på grund av den fruktan som en viss etisk eller religiös sanktion framkallar? Kan verkligen Babbitts idé om den etiska viljan locka så många anhängare att det förändrar ett Västerland i kris?

Babbitt nedvärderade dock varken historiska religioner eller etiska sedvänjor. Han insåg (påverkad av Aristoteles) att vanan skapar den etiska grundvalen för samhället. Den skyddar i viss mån från misstag och fel. Mer än många frihetsvänner såg Babbitt den moderna liberalismens tacksamhetsskuld till den religiösa tradition som skänkt liv åt begrepp som personlig integritet, respekt och osjälviskhet. Han insåg att modern frihet måste bygga vidare på klassicism och kristendom, och aldrig förneka dessa. Babbitt ville dock belysa det för de stora etiska lärorna gemensamma, och han såg detta i "a will to refrain".

Han beundrade starkt såväl den judaeo-kristna som flera av de österländska lärorna för att de lyckats väcka besinning och mening. Det hindrar inte att han kunde vara kritisk till vissa inslag i sådana traditioner och deras uttrycksformer. Genom att ge sin lära icke-konfessionell grund vände sig Babbitt även till de många människor som inser etikens roll

utan att vilja tillhöra någon kyrka eller ordnat samfund. Han öppnar även (kunde man i dag tillägga) sin lära för de mångreligiösa och månggetniska samhällen som har blivit vanliga.

Babbitts avsikt bör inte tolkas så att rådande bruk i historiska religioner skall rivas ned och *ersättas* av hans "etiska vilja". Han vill snarare påvisa, att sådana föreskrifter i många fall kan bidra till att göra människans sinne ödmjukt. I verkliga livet ingriper mycket sällan moralen som en abstrakt formel. Den verkar mera inbäddad i en vana, i en känsla för "hur det brukar gå". Man ser framför sig en tidigare erfarenhet, minns någon som brukat handla på ett visst sätt. Ett gammalt ordspråk som dyker upp påverkar en kanske i det viktiga ögonblicket. "Den inre bromsen" tar olika sociala former, som en förälder eller annan förmanande person, men i det större samhället också t ex i den sociala etikettens krav, eller i en regel om att uppskjuta och kvalificera beslut i en riksdag eller motsvarande. Konkret traditionsbejakande är i varje fall alltid Babbitts syn på det etiska livet.

Lika starkt som Babbitt försvarar den etiska viljan som en väg att rena och förädla handlandet, lika energiskt påpekar han att viljan givetvis kan korrumpas. Den kan ställas i splittringens och lidelsernas tjänst. Detta kan ske där intressena strider, till exempel i affärlivet. Där verkar hos de framgångsrika självfallet en "praktisk återhållsamhet", det vill säga en basal disciplin som mer av egenintresse än moral ger handlandet form och riktning. Risk för korruption finns dock även inom etiska och teologiska läror och kyrkor. (Babbitt skriver en gång syrligt, att det värsta hos ett materialistiskt samhälle nog är dess teologi).

Av hävd har man inom kyrkor och läror sökt varna och stärka människan mot hennes svaghet för självöverskattning. Men det händer att en viss religiös gruppering förskjuter sin tonvikt och med någon förevändning börjar uppmuntra den spontana, "lägre viljan". Det kan ske genom att det sägs vara bättre att handla fritt än att följa föreskrifter. När exempelvis kristendomen framförde evangeliet som utveckling av den judiska lagen var det lätt att missbruka denna lära som en rätt att vara spontan och under religiös täckmantel överge sin självkritik. En religion som buddhismen med dess motvilja mot fixa regler och bud kan på detta sätt missbrukas. Babbitt är också skarp i sin genomgång av hur Västerlandet missuppfattat buddhismen i olika spontana riktningar.

Men risken för etisk urspårning är dock sannolikt större utanför än inom kyrkorna. När Nietzsche talar om "viljan till makt" uttrycker han fast i sin intelligensaristokratiska stil samma expansiva, från all hämning befriade vilja, som på bredden hemsöker det moderna folkstyret. Babbitt riktade sig dock inte bara mot excentriska skönandar som Nietzsche utan såg fläckar också hos en demokratisk pionjär och internationalist som president Woodrow Wilson. Denne hade ju hävdad demokraters rätt att oavsett egen vandel gå ut i världen och – även med våld – ersätta andra länders styresskick med folkstyret. Demokratin övergår då enligt Babbitt i ren imperialism.

Litteraturen som spegel

De mer lättillgängliga och roande delarna av Babbitts verk handlar om litteraturen och hur den kan bidra till en harmonisk livsutformning. Irving Babbitt var ju professor i fransk litteratur, och han ägnade år av sin aktiva bana åt att skildra den haussade romantiska rörelse som han menade fått ett alltför stort inflytande på den moderna människan.

Den tidigare, klassiska litterära traditionen i Europa hade sökt avbilda människan i hennes storslagenhet men också begränsning. I Homeros och de grekiska tragedierna, hos Vergilius, i Bibeln, hos Dante och Shakespeare är det en ytterst sett svag, kluven människa vi möter. Stora blir hjältarna i dessa verk först när de inser sina gränser. Men hos de tongivande i den moderna rörelsen framhävs i stället människans gudomlighet. Inte bara

fräntas individen svaghet och ondska, utan ges också rätt att skylla misstag och fel på andra – omgivningen, de mäktiga, alltid någon "annan". Att avhjälpa det onda betyder att fränta de andra makten, att sätta upplysta härskare i stället för den förment själviska, traditionella överheten. Därför slåss alla revolutionärer, i konsten och verkliga livet, så närmast ursinnigt mot de gamla regimerna, och revolutionens son Napoleon bekämpar som vi vet all ärvd företrädesrätt i Frankrike och ute i Europa.

Överdriven individualism

Inte bara förskjuts genom modernisterna skuldbördan för det onda. Romantikerna börjar även sätta orimligt stort värde på det individuella. Det unika, originella betonas på bekostnad av det förenande mellan människor. Att leva spontant, utforska och stoltsera med sina egenheter, framhäva det som skiljer ut individen blir avgörande. Förakt riktas mot allt balanserat och oföränderligt. I Frankrike utsattes den tidigare klassiska linjen inom språk, konst, arkitektur och livsstil för en direkt kulturkamp. Många var blinda för vad respekten för klassisk mått betydde för att alls göra det möjligt att samtala och överföra värden mellan individer och tider. Det gällde nu att kasta av "fördomarnas" barlast och öppna sig för det nya och oväntade i alla livets sammanhang. Djupt typiska är Diderots ord "allt är experimentellt i människan".

Babbitt anser detta originalitetsjakt vara omoget och samhällsskadligt. Allt är *inte* experimentellt, inte något "oupphörligt framströmmande av nyheter" med romantikernas ord. Visst, menar Babbitt, måste människan använda hela sin kraft och omdöme för att forma sitt liv. Något facit finns sällan att se i. Men det blir samtidigt fel när man inte söker utgå från de bästa exemplen, för att i stället hänge sig åt det excentriska, udda och nyckfulla i tron att just de egna utmaningarna skulle vara ovanligare än alla föregående.

En som avgörande har uppmuntrat dessa romantiker är Jean-Jacques Rousseau, den kände tänkaren och författaren. Rousseau utmanade fatalt klassisk moral och gott omdöme genom att locka människor att se sig som unika och kräva särskilda rättigheter. Därför sökte han få oss att glömma och undvika vanliga föreskrifter och bud. Självmedlidandet och urskuldandet blev Rousseaus centrala, ständigt återkommande teman. Det är synd om mig, tycks han säga. Felet är inte mitt. Rousseau framför denna lära på ett suggestivt språk som gör verklighetsflykten till en bättre form av dygd.

Det är viktigt att bemöta Rousseau, menade Babbitt. Bäst är att visa de beklämmande verkningar som ett liv efter Rousseaus mall får. Den franska revolutionen, jakobinernas skräckvälde, den skrämmande intoleransen då och senare var just frukter av ett tänkande som enligt många gjort rent hus med en förlegad etik men i själva verket öppnade portarna till en på alla sätt kaotisk livsföring. Också i dess mindre våldsamma form leder Rousseaus tankar bort från verklig gemenskap och till ett samhälle av ensamma, omogna människor som prisges åt våldets och jagutlevsens demoner. Att Rousseau lade vikt vid uppfostran och utbildning och kommit att få efterföljare på detta område gör det inte mindre viktigt att bemöta hans idéer om hur mänskliga personligheter formas.

Babbitt inför eftervärlden

I Irving Babbitts egen livstid väckte hans böcker och inlägg ofta stort uppseende. De bemöttes, ibland gillande men ofta kritiskt och stundtals ursinnigt av personer som kände sig träffade och avslöjade i sitt innersta. Babbitts förmåga att se vart etiska föreställningar leder liksom hans allmänna illusionsfrihet väckte somligas förbittring och vrede.

Samtidigt tog många emot hans idéer med intresse, och med nyupptäckternas förtjusning och den bekräftade insiktens lättnad. Omvitnat har han i många kretsar spelat en större roll än vad de ganska få officiella erkännandena ger vid handen. Även när gruppen av studenter och personer som stod honom nära har tunnats ur har andra hittat vägen till hans verk på nytt. Nyutgåvor kommer ännu, likaså värdefulla kommentarer och verk som vidareutvecklar Babbitts tankar.

Den som med eftertanke läser verk som *Rousseau and romanticism* eller *Literature and the American college* finner en öppen, genuint fri och ifrågasättande personlighet fjärran från fanatikerns enkla reaktionssätt. Babbitt lägger viss möda på att utreda grundbegreppen, samtidigt som huvudtyngden ligger på att pedagogiskt belysa de tidlösa etiska problemen genom jämförelser mellan kulturer och ledande namn. Med läsarens aha-upplevelse förs den distans in som gör att man efter läsningen kan se på det invanda omkring sig med mer allsidighet och urskillning. Över Babbitts stil finns något direkt och amerikanskt, främst i hans tro att man själv bör ta ställning till livets grundfrågor, och måste leva efter sina slutsatser.

Hade Babbitt levat i en tid med rigida krav på att lyda regler och traditionella mönster hade han möjligen utformat sitt filosofiska författarskap annorlunda. I ett land och i en tid som i den utopiska frigörelsens namn rev ned och ifrågasatte tidernas etiska kapital tvangs han däremot rikta sin stöt mot denna typ av frigörelse, och peka ut självbehärskning och traditionskänsla som medlen till den harmoni och lycka som tillvaron kan ge oss.

Det kan sägas att Babbitt var väl hård mot sin tids naturalister i vetenskap och litteratur, och att han hade kunnat kosta på sig att bemöta de nya lärorna mer ingående som han nu ganska kategoriskt avfärdar. Men hans omdömen och slutsatser står sig ändå förvånande väl, ja ofta önskar man att de i högre grad hade bevarats och blivit vägledande under resten av 1900-talet. Det finns i varje fall alla skäl att nu läsa Irving Babbitt på nytt.

För den jäktade som irriteras över kulturdebattens ofta oviktiga ämnen är hans böcker i sin friska oppositionslust en läkedom. Det nya känns inte mera så nytt när man stiftat bekantskap med "den etiska viljans" tänkare. Samtidigt är hans klarhet och förmåga att hålla sig till de väsentliga frågorna direkt förebildlig.

Lästips

Här följer en kort presentation av några av Irving Babbitts egna verk samt böcker om Babbitt och nyhumanismen.

Sitt första inlägg i sekelskiftets debatt gjorde Babbitt med boken *Literature and the American College: Essays in Defense of the Humanities*, Boston: Houghton Mifflin, 1908. I boken granskar han kritiskt dåtidens högre utbildning i USA, dess kursuppläggning påverkad av de alltmer specialiserade, naturvetenskapligt formade idealen och strävan att "uppfostra för demokrati". Boken har nyutgivits 1986, med ett omfattande förord av författaren Russell Kirk, av National Humanities Institute (NHI), Washington D C.

I *The New Laokoon: An Essay on the Confusion of the Arts*, Boston: Houghton Mifflin, 1910, gjorde Babbitt en markering i tidens estetiska debatt och angrep bland annat genreförvirringen och oviljan att söka utbilda den konst som genom "centralitet" stöder människans etiska vilja. Babbitt är i sin moderna åskådning samtidigt kritisk bl a mot att en klassiker som Platon kategoriskt avfärdar konsten som förvirrande och vilseförande.

The Masters of Modern French Criticism, Boston: Houghton Mifflin, 1912, ger en fin exposé över de kritiker som gjorde sig bemärkta genom att bedöma den blomstrande franska 1800-talslitteraturen, men Babbitt urskiljer också hos flera av dem svagheter förknippade med naturalism, sentimentalism och smaklös originalitet.

Rousseau and Romanticism, Boston: Houghton Mifflin, 1919 (ny upplaga 1991 hos NHI/Transaction) innehåller Babbitts stora angrepp på den "lägre" romantiken med dess vurm för spontanitet, känslsamhet och upptrissad individualism. Boken innehåller en mängd träffande exempel, många maliciösa personkaraktistiker och ärligt beröm åt de få författare i sin tid som vägrade att begeistras av "fäfangans filosof" Rousseau.

Den mest politiskt eller samhällseligt orienterade av Babbitts böcker är nog *Democracy and Leadership*, Boston: Houghton Mifflin, 1924. Där berör han uttryckligt sambandet mellan ett samhälles sociala och politiska liv och dess etik och människosyn. En del resonemang som berör då aktuella frågor kan man lätt hoppa över. Boken ger ändå en provokativ och ytterst koncentrerad bild av den etiska humanism Babbitt utvecklar, kritiserar dragen av specialisering, fragmentering och nyttovurmande i den moderna demokratin och sätter även intressant in en rad västerländska och andra tänkare, profeter och litteratörer liksom allmänna kulturfenomen i detta perspektiv.

On Being Creative and Other Essays, Boston 1932, är ett försök att fånga det mänskliga skapandet och den roll som "the inner check", alltså förmågan att med viljan temporärt hålla handlingsbegäret i schack, spelar för detta.

Spanish Character and Other Essays, The Riverside Press, 1940 (ny upplaga under titeln *Character and Culture: Essays on East and West*, New Brunswick: NHI/Transaction 1995, med utförlig inledning av Claes G Ryn). Babbitt ger en kvick och tänkvärd filosofisk reseskildring från Spanien, granskar Benedetto Croces estetik och stilproblemet i demokratin, reflekterar kring de moderna universitetens syfte, och går igenom hur österlandets och särskilt Indiens etiska filosofi har påverkat och missförstått i Väst.

Milton Hindus har utgett en fin studie kallad *Irving Babbitt, Literature and the Democratic Culture*, New Brunswick: Transaction, 1994. Boken söker uppskatta Babbitts inflytande i amerikansk debatt, och tillämpar även "babbittska" synsätt på några presidenter och på viktiga aktuella frågor.

J David Hoeveler, Jr har med sin bok *The New Humanism: A Critique of Modern America 1900-1940*, Charlottesville, 1940, sökt följa den specifikt akademiska rörelse som Babbitt och Paul Elmer More drev.

I Folke Leanders *Humanism and Naturalism: A Comparative Study of Ernest Sellière, Irving Babbitt and Paul Elmer More*, Göteborg: Göteborgs Högskola, 1937, görs det första svenska försöket att systematiskt bedöma Babbitts filosofi och sätta in den i sitt moderna tankesammanhang. Boken är klargörande och uppslagsrik, och har fått goda lovord av auktoriteter som John Dewey, Austin Warren och Ernst Cassirer.

George A Panichas & Claes G Ryn, Irving Babbitt in *Our Time*, Washington, D C: The Catholic University of America Press, 1986. Boken innehåller bidrag med aspekter av Babbitts tänkande och försök att urskilja det ännu giltiga i hans insats.

Claes G Ryn, *Will, Imagination and Reason: Irving Babbitt and the Problem of Reality*, Washington; D C: Regnery Gateway, 1986 (ny upplaga New Brunswick: Transaction, 1997).

Boken som innefattar och utvecklar resonemang från Folke Leanders Babbitt-analys söker
klarlägga Babbitts kunskapsteori liksom hur viljan, förnuftet och fantasin samspelar i denna.